

COMPETENȚE DE LECTURĂ ÎN LUMINA EVALUĂRII PISA

Marina LEFTER

Motto:

*„Simt că școala-i locul sfânt
Unde-nveți a crește” [8]*

Rezumat:

Competențele de lectură nu constituie doar o condiție esențială a reușitei școlare, ci și o premisă fundamentală a participării active în societatea contemporană. Potrivit *Raportului PISA 2022*, elevii din Republica Moldova întâmpină dificultăți semnificative în acest domeniu, ceea ce evidențiază necesitatea unor transformări profunde în procesul educațional.

Deși curriculumul liceal este bine articulat la nivel de concepție, el nu reușește încă să genereze rezultate durabile și coerente în formarea competențelor de lectură. În acest context, se impune o reconfigurare a practicilor educaționale, o orientare sporită către lectura funcțională și o implicare concertată a tuturor actorilor educaționali.

Numai printr-o astfel de abordare lectura poate deveni o competență vie, relevantă și utilă, capabilă să susțină dezvoltarea unei culturi autentice a lecturii, adecvate exigențelor societății cunoașterii. În acest fel, tinerii vor dobândi instrumentele necesare pentru o viață autonomă, responsabilă și împlinită.

Cuvinte-cheie:

lectură, lectura funcțională, competențe de lectură, evaluarea PISA, practici educaționale, cultura lecturii.

Abstract:

Reading competence is not only an essential condition for academic success, but also a fundamental prerequisite for active participation in contemporary

society. According to the *PISA 2022 Report*, students in the Republic of Moldova face significant challenges in this area, highlighting the need for profound transformations within the educational process.

Although the high school curriculum is well structured at the conceptual level, it has not yet succeeded in producing consistent and lasting outcomes in the development of reading competence. In this context, there is a need for a reconfiguration of educational practices, a stronger focus on functional reading, and the active involvement of all educational stakeholders.

Only through such an approach can reading become a living, relevant, and useful competence, capable of fostering the development of an authentic reading culture that meets the demands of the knowledge society. In this way, young people will acquire the tools necessary for an autonomous, responsible, and fulfilling life.

Keywords:

reading, functional reading, reading competences e mai formal și preferat în documente de politici educaționale, PISA assessment, educational practices, reading culture.

Lectura constituie un pilon fundamental al educației și o competență transversală, legând toate disciplinele și domeniile de cunoaștere. În secolul XXI, *a citi* nu mai înseamnă doar decodificarea literelor, ci presupune o serie de procese cognitive și afective complexe: selecția informațiilor, analiza critică a surselor, integrarea sensurilor în contexte noi și formularea unor poziții argumentate [1]. Cum poate fi formată *competența de lectură* care e în corelație cu cea de *învăța să înveți* a elevului de azi, încât absolventul de mâine să contribuie la construirea unei societăți dorite, înfloritoare? Cum ar trebui învățat elevul ca să se implice în procesul propriei deveniri?

Voi oferi răspuns la întrebările date din perspectiva predării disciplinei limba și literatura română și prin prisma formării competenței specifice ariei curriculare *Limbă și comunicare*, ce asigură succesul școlar al elevului în orice domeniu de instruire – *competența de lectură*.

Pentru evitarea unei instruiți ce provoacă apatie și dezinteres, spargerea stereotipului școala – sursă de stres, cum nota și poetul George Bacovia: „Liceu – cimitir/ Al tinereții mele/ Pedanți profesori/ Și examene grele/ Și azi mă-nfiori...” [2], consider că e de datoria mea, a profesorului, să-mi îmbunătățesc continuu competențele profesionale, să fiu la curent cu toate noutățile metodice și literare, să-mi creez propriul stil de predare (Vezi *Anexa 1*), care să faciliteze învățarea elevilor, să transforme actul învățării într-o plăcere, dar și să fie temeinic, făcându-se legătură cu celelalte discipline de studiu și cu însăși viața. Participarea la această conferință derivă din îndemnul *Sfintei Scripturi*: „Tu, care îl înveți pe altul, pe tine însuși nu te înveți?” [3], precum și din dorința de a-i motiva de la început de an școlar, după modelul meu, și a-i implica activ în diverse activități de învățare întru devenirea lor și mulțumirea mea de a le fi profesor de care ei au nevoie.

Ajungând la competența de a-mi proiecta scenariul propriei deveniri profesionale, pot afirma că sunt capabilă să-mi orientez și elevii pe drumul devenirii lor, fără ca ei să stea cu degetul pe fila manualului/cărților de comentarii și interpretări ale operelor literare/compendiilor sau în chat GPT, în căutarea răspunsurilor. Insuflându-le încrederea în sine, elevii mei nu mai învață pe de rost (decât cele 5 texte poetice, un fragment de proză și unul dramatic recomandate pentru memorare anual în treapta liceală, pentru a susține cu demnitate și fără supraefort examenul de bacalaureat), dar nu papagalicește, comentarii străine, fie și ale distinșilor critici literari. Pentru aceasta, nu întreprind o muncă sisifică, ci le explic prin pilde pe înțelesul tuturor. Făcând o analogie între actul lecturii și acțiunea de spargere a nucii, chiar și elevul care învață pentru notă, își va alege miezul extras de el, nu fărâmiturile de miez rămase în cojile nucilor sparse de alții.

Criticul literar Nicolae Manolescu relatează: „A citi înseamnă a învăța. E o formă de experiență sau, mai bine zis, un multiplicator pentru experiențele noastre: căci, dacă ne-am mărgini la ceea ce putem trăi sau vedea în jurul nostru într-o viață de om, am fi foarte

săraci. [...] Dacă sunt convins că a citi înseamnă a învăța (în dublu sens: a te instrui și a înțelege), nu am naivitatea să cred că nu poți învăța decât din cărți. Cine are chef să învețe învață din orice” [5].

Așadar, *a învăța* este echivalent cu *a citi* atent, stăruind asupra fiecărui cuvânt, asimilându-l ca parte a propriului *eu*; a reveni conștient la lectura repetată a aceleiași cărți pentru a descoperi de fiecare dată răspunsuri la numeroasele întrebări care ne obsedează continuu; a face conexiuni logice între cele citite și cele trăite pentru îmbunătățirea calității vieții, aplanarea conflictelor, soluționarea problemelor.

Constat că între *competența a învăța să înveți* și *competența de lectură* există o legătură indispensabilă, or prin intermediul lecturii elevii învață, își îmbogățesc cunoștințele despre lume, despre realitate, își formează și consolidează deprinderi de muncă intelectuală, își dezvoltă gândirea, imaginația, capacitatea de exprimare corectă și expresivă. Așadar, lectura e o premisă a învățării, iar învățarea e posibilă, în primul rând, prin lectură.

Putem considera, deci, lectura drept o tehnică fundamentală de muncă intelectuală, o activitate de studiu personală și formativă, o metodă de comunicare ce permite învățarea. Actul lecturii constituie o activitate integratoare, având funcțiile:

- a. *De informare și documentare*, prin care cititorul, fiind în contact cu textul, primește informații și le depozitează pentru un scop de perspectivă (învățarea).
- b. *Cognitivă*, care presupune o activitate complexă de decodificare și emiteră a unor judecăți de valoare, stimularea gândirii autonome, reflexive, critice, în raport cu diverse mesaje receptate, dând start aventurii cunoașterii.
- c. *De culturalizare*, prin care cititorul avizat concepe lectura ca preocupare de perspectivă și de durată, devenind parte componentă a educației permanente.
- d. *Formativă, creatoare*, prin care lectura educă gustul și sensibilitatea estetică a cititorului care se află în ipostaza plăcerii, fiind motivate, astfel, pentru noi lecturi.

După Alvin Toffler, scriitor american, analfabetul de mâine nu va fi cel care nu știe să citească, dar cel care nu a înțelege ce citește. Acest raționament e adevărat, dacă ne gândim la școala vieții, și fals, dacă ne referim la o instituție de învățământ public, în care predarea tuturor disciplinelor este bazată pe citire. Și totuși Toffler are dreptate. În memoria omului se depozitează acele cunoștințe de care el are nevoie, restul, fie și tocite cu sânguință, se va uita cu precădere încă înaintea absolvirii școlii. E ca și cum ar fi analfabet acel care citește, dar nu înțelege decât atunci când cineva îi explică suplimentar un articol din ziar, o instrucțiune de folosire a aparatelor electrocasnice sau de administrare a medicamentelor etc., un spot publicitar, eticheta mărfurilor, biletul la avion, contractul de muncă, etc., e de prisos să mai pomenim o carte, devenită bestseller și discutată de toți.

În societatea contemporană, competențele de lectură reprezintă un element fundamental al formării individului, depășind simpla abilitate de a descifra textul scris. Ele implică procese complexe de înțelegere, interpretare, analiză critică și aplicare a informațiilor în contexte reale de viață.

Conform definiției PISA, *competența lectorială* înseamnă înțelegerea, utilizarea textelor scrise și reflecția asupra lor pentru scopuri personale, pentru aprofundarea propriilor cunoștințe, extinderea posibilităților și participarea în viața societății.

PISA (Programme for International Student Assessment) [7] este Programul OCDE (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică) pentru Evaluarea Internațională a Elevilor. PISA măsoară capacitatea elevilor de 15 ani de a-și folosi cunoștințele și abilitățile de citire, matematică, științe și digitale pentru a face față provocărilor din viața reală [6].

OCDE este un forum și un centru de cunoștințe pentru date, analize și cele mai bune practici în domeniul politicilor publice. Colaborează peste 100 de țări din întreaga lume pentru a construi societăți mai puternice, mai echitabile și mai curate – contribuind la conturarea unor politici mai bune pentru o viață mai bună.

Republica Moldova a participat la testările PISA 2009+, PISA 2015, PISA 2018, PISA 2022 [8].

La prima participare a Republicii Moldova, în testarea PISA 2009+, diferența dintre media OCDE și media Republicii Moldova a fost de 99 de puncte la matematică, 105 puncte la lectură și 88 de puncte la științe. Raportul PISA arată că Republica Moldova se situează sub media internațională la domeniul lecturii, ceea ce evidențiază vulnerabilități majore ale sistemului educațional. Un procent important dintre elevi nu atinge nivelul minim de competență, fapt ce semnalează incapacitatea lor de a interpreta corect un text sau de a formula inferențe elementare. În termeni concreți, aceasta înseamnă dificultăți în sarcini cotidiene, precum înțelegerea instrucțiunilor, citirea unui articol de presă sau analiza unor mesaje online.

Pe lângă aceste date, raportul indică diferențe semnificative între mediul urban și cel rural, precum și impactul evident al statutului socio-economic asupra performanțelor elevilor. De asemenea, se observă dificultăți sporite atunci când elevii trebuie să coreleze informații din surse multiple și să formuleze opinii critice. Acest aspect subliniază faptul că sistemul educațional nu reușește să dezvolte suficient capacitatea de gândire analitică și critică, indispensabilă într-o societate bazată pe informație.

Curriculumul școlar la Limba și literatura română pentru clasele a X-a – a XII-a plasează competențele de lectură în centrul actului educațional. Printre competențele specifice vizate se regăsesc: capacitatea de a înțelege și interpreta texte literare și nonliterare, dezvoltarea spiritului critic, formarea gustului estetic, dar și aplicarea cunoștințelor de lectură în situații de comunicare și viață reală. Un accent deosebit este pus pe diversitatea tipurilor de texte: de la opere literare canonice până la texte mediatice, eseuri, articole sau texte științifice. Această abordare urmărește nu doar transmiterea unei culturi literare, ci și dezvoltarea unor competențe transversale: gândirea logică, analiza comparativă, sinteza și exprimarea argumentată. Totodată, curriculumul promovează ideea de autonomie

în lectură, prin activități de lectură independentă și prin integrarea textului ca instrument de explorare a realității.

Analizând în paralel cele două documente, se observă un decalaj semnificativ între obiectivele curriculare și performanțele reale ale elevilor. Curriculumul prevede formarea unor competențe avansate de lectură, dar rezultatele PISA indică dificultăți chiar la niveluri elementare. Acest contrast ridică întrebarea dacă metodele de predare și evaluare aplicate în școli reușesc să răspundă cerințelor reale de formare.

Un aspect important este că, deși curriculumul promovează diversitatea textuală și gândirea critică, practica didactică se concentrează adesea pe reproducerea de informații și pe accentul excesiv pus pe textele literare canonice, în detrimentul textelor funcționale. Evaluarea PISA, în schimb, testează aplicabilitatea imediată a lecturii în contexte cotidiene, ceea ce poate explica discrepanțele dintre intenții și rezultate.

De asemenea, raportul PISA atrage atenția asupra importanței factorilor extrașcolari, precum accesul la resurse educaționale, sprijinul familial și motivația pentru lectură. Curriculumul național nu ignoră aceste aspecte, dar soluțiile propuse rămân adesea la nivel declarativ, fără mecanisme clare de implementare la scară largă.

Pornind de la analiza comparativă, se conturează câteva direcții de ameliorare:

- Diversificarea materialelor de lectură: introducerea constantă a textelor funcționale și mediatice în activitățile școlare, pentru a stimula aplicarea practică a competențelor precum și implementarea unor programe atractive de lectură, cluburi de carte, concursuri și activități interdisciplinare;
- Formarea gândirii critice: antrenarea elevilor în activități de interpretare comparativă, analiză a surselor multiple și dezbateri, astfel încât lectura să devină un instrument de argumentare și luare a deciziilor;
- Metode interactive de predare: utilizarea strategiilor centrate pe elev, cum ar fi lectura ghidată, atelierele de interpretare, proiectele interdisciplinare, care să transforme lectura într-o experiență activă și personală;

- Reducerea decalajelor educaționale prin politici de sprijin pentru elevii din medii dezavantajate, acces la biblioteci digitale și resurse moderne, precum și prin implicarea comunității în stimularea interesului pentru lectură;
- Consolidarea evaluării formative: trecerea de la evaluarea predominant sumativă la evaluarea procesului de lectură, pentru a încuraja progresul individual și reflecția critică.

Competențele de lectură reprezintă nu doar o condiție a reușitei școlare, ci și o premisă a participării active în societatea modernă. *Raportul PISA 2022* arată că elevii din Republica Moldova se confruntă cu dificultăți majore în acest domeniu, iar curriculumul liceal, deși bine structurat la nivel de intenții, nu reușește încă să conducă la rezultate consistente. Este necesară o adaptare a practicilor educaționale, o mai mare deschidere către lectura funcțională și o implicare activă a tuturor actorilor educaționali pentru a transforma lectura într-o competență vie, relevantă și utilă. Numai astfel se poate construi o cultură a lecturii care să răspundă exigențelor societății cunoașterii și să ofere tinerilor instrumentele necesare unei vieți autonome și împlinite.

Consider că școala e responsabilă pentru formarea viitorilor absolvenți și fiecare elev, având dreptul la educație, are și dreptul la performanță. La performanță însă nu se ajunge cu mâinile goale, precum nici țăranul nu mai lucrează pământul cu mâinile goale. E nevoie de instrumente, nu multe, dar bune. Spre deosebire de instrumentele materiale, care sunt perisabile, instrumentele intelectuale perpetuează, cartea fiind cea dintâi sursă, iar biblioteca un ajutor indispensabil unui parcurs educațional strălucit. În cadrul orelor de limba și literatura română, îmi înzestrez elevii cu instrumentele indispensabile unei învățări eficiente – metode interactive (printre care chiar vizita de azi, împreună cu profesoara lor, la bibliotecă, în scopul de a asculta comunicări ale conferinței, dar și a reveni ulterior în acest mediu prielnic căutării, lecturii, cercetării), care contribuie la transformarea elevului în subiect al învățării, evitând sfera pasivității și poziția de simplu consumator de informații.

Anexa 1: Cum îmi formez/perfecționez competențele profesionale, citind opere artistice

Teodoreanu, Ionel. *Loreley*, București: Minerva, 1991

Profesor care sunt/ am devenit pp. 73-74	Profesor care n-am fost/ nu voi deveni pp. 95-96
Apoi deschise și fereastra de la mijloc. Amfiteatrul se umpluse de soare. Isprăvi pomelnicul catalogului și înmânarea colilor ștampilate. Zâmbea mereu. – Domnișoarelor, iată subiectul tezei... Îl dictă zâmbind. – Nu vă speriați. Iată în esență ce trebuie să scrieți. Și spre surprinderea generală, vreme de 15 minute, expuse subiectul tezei, însemnând cu creta pe tablă punctele principale și datele. Iar după ce isprăvi, adăugă, în timp ce-și ștergea degetele prăfuite de cretă, cu batista: – Vă rog însă, domnișoarelor, să nu reproduceți întocmai cum v-am spus. Mai puneți și de la dumneavoastră, având grijă de ortografie. Veselă teză! Nu mai era nevoie nici de fițuici, nici de cărți consultate pe sub bancă, nici de vecină filotimă și premiantă. Tabla de obicei sinistră ca apa morților, oferea tuturor, cu o grație de lebede, ideile tezei plutind șirag, înscrise cu creta. Fiecare elev și le lua de acolo, fulg cu fulg, destrămându-le mărunț pe coala oficială. Penițele ronțiau repede ca niște șoricuți hrăniți cu miez de pâine. Niciun oftat, nici o migrenă, nicio hemoragie nazală, nicio paloare, nici un leșin.	De când era profesor (Onisifor Brebu de latină), notă mai mare de șapte nu pusese. Explicația: [...] șapte ajunge pentru nătărăi. [...] Încă de pe prag, elevele și-l simțiseră dușman. Le vorbise un sfert de oră invocând mereu sabia lui Damocles. Cum ținea în mână o scobitoare cu care-și cerceta urechea, gesticulând apoi cu ea, o elevă zâmbise. Onisifor se ridicase de pe catedră ca Atila în scări. Eleva leșinase. Omagiul acesta îl calmase, dar teza începuse cu obrajii palizi și mâini reci. Scobitoarea lui Damocles apărea pretutindeni, fără ca nimeni să audă pașii lui Onisifor. Avea un miros veșted de dulap cu gândaci și pâine mucegăită, care circula din elevă în elevă. Geamurile erau ermetic închise. Le ferecase de la începutul discursului, după ce verificase dacă nu pândește nimeni de-afară. Parcă se pregătea pentru viol. Textul care trebuia tradus în latinește era o adevărată acrobație gramaticală. Dificultățile apăreau imediat, impunând candidatelor un efort care încrețea frunțile și îmbătrânea fețele. Aveai impresia că limba lui Horațiu e o boală inrudită cu cancerul, care începe cu o teză și se isprăvește cu o notă. Amfiteatrul luă o înfățișare de spital cu bănci în loc de paturi.

Referințe bibliografice:

1. *Aria curriculară: Limbă și comunicare. Limba și literatura română. Clasele X-XII*: Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/limba_si_lit_romana_curriculum_sc_nat_liceu.pdf [accesat 2024-09-05]
2. BACOVIA, G. Liceu. In: *Plumb*. București – Chișinău: Litera Internațional, 2001, p. 89. ISBN 973-8358-15-9, ISBN 9975-74-361-7.
3. Biblia, *Epistola către romani a Sfântului Apostol Pavel 2:21*. Chișinău: Complexul de Edituri al Bisericii Ortodoxe din Moldova, 2009, p. 122.
4. ERIZANU, Gheorghe. *Testul PISA. RM. Era analfabeților*. Disponibil: <https://cartier.md/gheorghe-erizanu/testul-pisa-al-nostru-falnic-vii-tor/> [accesat 2024-09-05].
5. Manolescu, N. *Lectura pe înțelesul tuturor*. Brașov: Editura Aula, 2000, p. 9.
6. MORCOVESCU, Mihai. Ce sunt testele Pisa. Modele de teste Pisa. Disponibil: <https://www.libertatea.ro/lifestyle/ce-sunt-testele-pisa-modele-4779693#model-de-test-pisa-la-lecturacitit-2015> [accesat 2024-09-05].
7. *Programul Internațional de Evaluare a Elevilor (PISA)*. Disponibil: <https://ance.gov.md/content/programul-interna%C8%9Bional-de-evaluare-elevilor-pisa> [accesat 2024-09-05].
8. ROMANCIUC, V. Învățătorii. In: *Recitirea proverbelor*. Chișinău: Știința, 2007, p. 90. ISBN 978-9975-85-291-3.